

בדין עד אחד ופסולי עדות בדבר שבערוה

תנן (יבמות קיד:), האשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים וכו', ובאה ואמרה מת בעלי תנשא וכו', ע"כ. ותנן להלן (שם קיז.), הכל נאמנין [אפילו עד א' ופסולין] להעידה חוץ מחמותה וכו'. ועי' לעיל (פח.) בביאור נאמנות אשה לומר דמת בעלה ("מתוך חומר שהחמרת ... משום עיגונא אקילו בה רבנן"), וע"ע בגמ' (צג:) בענין עד א' ביבמה (דנאמן לומר מת בעלה משום דהוי מילתא דעבידא לגלויי).

הרי פירשו הריטב"א (פח. ד"ה מתוך) והנמוקי יוסף (כח. בדפי הרי"ף ד"ה ויש לתמוה) דיסוד נאמנות אשה לומר דמת בעלה היינו משום דין אנן סהדי; עי' בפירושייהו ובסוגיא שם. ופליגי עלייהו התוס' (פח: ד"ה מתוך) וס"ל דהיא נאמנת משום תקנת חכמים כעין עקירת דבר מה"ת. ועיין בדברי רש"י בשבת (קמה: ד"ה לעדות אשה) דכתב דנאמן עד מפי עד בדבר זה מטעמא דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה.

מיהו, ע' ברמב"ם (הל' גירושין פי"ג הכ"ט), וז"ל, אל יקשה בענין שהתירו חכמים הערוה החמורה בעדות אשה או עבד או שפחה או עכו"ם המסיח לפי תומו ועד מפי עד ומפי הכתב ובלא דו"ח ... שלא הקפידה תורה על העדת ב' עדים ושאר משפטי העדות אלא בדבר שאין אתה יכול לעמוד על בוריו אלא מפי העדים ובעדותן כגון שהעידו שזה הרג את זה ... אבל דבר שאפשר לעמוד על בוריו שלא מפי העד הזה ואין העד יכול להשמט אם אין הדבר אמת. כגון זה שהעיד שמת פלוני לא הקפידה תורה עליו. שדבר רחוק הוא שיעיד בו העד בשקר. לפיכך הקילו חכמים בדבר זה והאמינו בו עד אחד מפי שפחה ומן הכתב ... כדי שלא תשארנה ב"י עגונות, עכ"ל. והדברים צ"ב, שהרי ליכא למימר דהרמב"ם ס"ל דעד א' ופסולין וכו' נאמנים משום דין אנן סהדי, דא"כ ל"צ קולא דחכמים להאמינם בדבר. ול"ל דס"ל להרמב"ם דעד א' ופסולין מהימני

משום עקירת דבר מה"ת, שהרי כתב דהתורה עצמה לא הקפידה על עדות זו, ואי ס"ל דהיינו משום עקירת דבר מה"ת, הוה ליה לכתוב הכי סתמא ולא לבאר דהדין מבוסס על אי-הקפדת התורה בדיני עדות. ועוד ל"ל דס"ל להרמב"ם דעדות עד א' ופסולין בהאי מילתא היינו דין נאמנות ולא דין עדות, שהרי התוס' (שם פת. ד"ה מתוך) ס"ל דשפיר מהימני בתורת נאמנות, ומ"מ ס"ל דצ"ל ע"פ עקירת דבר מה"ת, דעכ"פ בעינן עדות (או אנן סהדי, דאית ליה דין עדות) לדבר, ולא סגיא בנאמנות גרידתא.

ונ"ל דס"ל להרמב"ם דאיכא ב' דינין במילתא: חפצא דעדות וגברי דעדים. כלומר, משום דמיתת הבעל הויה מילתא דעבידא לאגלווי, יש לעדות על מיתתו נאמנות, ולהכי חשיבא כחפצא דעדות; מיהו, העדים בדבר (עד א', אשה, פסולין וכו') אינן מתקבלין בב"ד. וס"ל להרמב"ם דקולא דחכמים היינו לקבל את העדות הזו, דכשרה מה"ת, מפי מי דפסול או דאינו יכול להעיד מד"ת, דעכ"פ יש עדות מה"ת משום דין מילתא דעבידא לאגלווי, ומשום עיגונא הקילו חכמים וביטלו דין אי-קבלת פסולין וע"א וכו' בב"ד כדי דהעדות הכשרה הזאת תתקבל בב"ד.¹ [והיינו דכתב, "שלא הקפידה תורה וכו' אלא בדבר שאין אתה יכול לעמוד על בוריו אלא מפי העדים ובעדותן" וכו', דהיינו דבשאר דינין בעינן (א) גברא דעדים ו(ב) חפצא דעדות, והכא שפיר איכא חפצא דעדות, אלא דהקילו חכמים בדין גברי דעדים.] ונ"ל דרש"י, תוס', הריטב"א והנמוקי יוסף פליגי אהרמב"ם משום דס"ל דא"א להיות חפצא דעדות בלי גברי דעדים, וע"כ ס"ל דהאשה ניתרת לשוק משום הפקעת קידושין, אנן סהדי או עקירת דבר מה"ת.

[ונראה לבאר דפליגי הרמב"ם ורוב ראשונים בנוגע לעצם דין עדות. הרמב"ם ס"ל דעדות הויה דין בנאמנות, דהיינו דגזרה תורה דכאשר באין ב' כשרים ואומרים בב"ד שראו כך וכך, יש לדבריהם דין נאמנות מעלייתא. ולהכי שפיר הויה כל עדות דמת בעלה עדות גמורה, אע"ג דהעד האומרה הוי פסול או עד א', דע"כ הריהו אומר דברים נאמנים ואמיתיים,

¹ ובזה שפיר מתורצת קושיית הרמ"ך בהל' עדות (פ"ה ה"ב).

ולכן ממילא יש לדבריו שם עדות, דשם עדות חל על דברים נאמנים המסורים לב"ד; ונאמנות הדברים אתיא או מעצמן של הדברים (כגון היכא דהויא מילתא דע"ל) או מגזה"כ דב' סהדי כשרי מהימני. משא"כ לדעת רש"י ורוב ראשונים, דס"ל דעדות הויא דין נפרד מנאמנות, ודקבעה תורה דרק היכא דמעידין ב' כשרין, יש לדבריהם דין עדות, וכשמעידין פסולין או ע"א בדבר שבערוה, אין לדבריהם דין עדות, אע"ג דשפיר יש בהן נאמנות.]

וע' לקמן בגמרא (פח:), ואיבעית אימא כל היכא דאתא עד א' כשר מעיקרא אפילו ק' נשים כעד א' דמיין וכו'. אבל ב' נשים באיש א' כפלגא אפלגא דמי, עכ"ל. ופירש רש"י (שם ד"ה כפלגא) דכאשר מעיד האיש דמת בעלה והנשים או הפסולין מעידין דלא מת, אם נשאת לבעל שני לא תצא, דהעד הראשון (האיש) נאמן כב' עדים, כדאמר עולא (לעיל בסוגיא) דכל מקום שהאמינה תורה עד א' הרי הוא כשנים, והנשים נאמנות כעד א'. מיהו, פליג הרמב"ם (הל' גירושין פי"ב ה"כ) ופסק דהוי כמחצה על מחצה (ספק), ולהכי תצא. וצ"ב, דהרי הרמב"ם נמי נקט דינא דעולא במש"כ (שם הל' יח), וז"ל, בא עד א' והעיד שמת בעלה והתירוה להנשא על פיו ואח"כ בא אחר והכחיש את הראשון ואמר לא מת הרי זו לא תצא מהתירה ותנשא. שעד א' נאמן בעדות אשה כב' עדים, וכו', עכ"ל. (וכך הוא להלן במתני', קיז:). ומאי שנא דין זה משבא ע"א והעיד דמת בעלה ואח"כ באו נשים או פסולין הרבה ואמרו דלא מת, דפסק הרמב"ם (הל' כ) דהוי ספיקא; הרי הל"ל הכא נמי בכה"ג דהעד הא' נאמן משום דינא דעולא, כדפירש רש"י.

ונ"ל ע"פ הנתבאר לעיל, דכיון דס"ל להרמב"ם דאיתא ב' דינין (חפצא דעדות וגברי דעדים), ס"ל הכא דעדות דהעד הראשון נחשב כעדות דב' עדים, דהכי פירש דינא דעולא²; מיהו, הגברא דהעד אינו אלא

² ונראה דהרמב"ם ס"ל דדינא דעולא היינו דינא בעדות ב' עדים ולא דינא בגברא דהעד להחשיבו כב' סהדי מחמת הסוגיא להלן (קיז:), דתנן התם, עד אומר מת וב' אומרים לא מת, אע"פ שנשאת תצא; ובגמ' התם, פשיטא דאין דבריו של א' במקום ב', וכו'. הרי חזינן דאין העד הראשון נחשב כב' גברי, ונראה דלהכי פירש הרמב"ם

א'. ע"כ, כשבא ע"א ואמר דמת בעלה, ואח"כ בא עד שני ואמר לא מת, שפיר מהימנינן להעד הראשון (הל' יח), דעדו אולימתא מעדותו דהשני, דעדו הראשון הוא כעדות ב' עדים ועדות השני אינה אלא כעדות דע"א. משא"כ כשהעיד ע"א דמת בעלה ואח"כ באו הרבה נשים או פסולין ואמרו דלא מת (הל' כ), דהויא ספיקא, דאע"ג דהעד הראשון מהווה עדות דב' עדים, מ"מ הריהו רק ע"א בתורת הגברא דהעד וחסר דין כת ב' סהדי, והנשים או הפסולין נחשבינן כעדים רבים, אע"ג דסהדותיהו אינה אלא עדות ע"א (כדברי הגמ', פח:).³ אולם, שפיר פליג רש"י כפי הנתבאר לעיל וס"ל כרוב ראשונים דס"ל דליתא חפצא דעדו בלי גברא דעד, וע"כ ס"ל

דינא דעולא היינו דעדו חשיבא כעדות ב' עדים, ודהגברא שלו חשיב כע"א (ולכן שפיר בטל גבי כת ב' עדים דמסהדו עדות ב' עדים). מיהו, רש"י (ורוב ראשונים) דפליגי אהרמב"ם (וס"ל דא"א להפריד דין עדות מדין עדים) ס"ל דע"כ דינא דעולא היינו רק דיש להעד הראשון **כח להוות חלות** דבשאר דינין בעיא ב' עדים, וודאי א"א להחשיב את העד הא' כב' עדים ממש, מחמת דין המשנה (ק"ז:).

³ אולם, עיין במש"כ בהל' סוטה (פ"א הי"ח), וז"ל, בא ע"א כשר ונשים רבות או פסולין כאחד. העד אומר נטמאת והנשים או הפסולין אומרינן לא נטמאת הרי זו שותה. שע"א ופסולין רבים כמחצה על מחצה הם, עכ"ל. הא אי אתא הע"א הכשר תחילה ואח"כ באו הפסולין, הע"א נאמן לגבן ואינו ספק. [והיינו ע"פ הסוגיא בסוף מס' יבמות (ק"ז):] דינא דעולא שייכא רק היכא דנתקבלת עדות דהעד הראשון קודם דבא העד השני. וא"ה אמאי כתב בהלכות גירושין (פ"ב ה"כ) דבכה"ג דבא עד (כשר) והעיד דמת בעלה ואח"כ באו נשים ואמרו דלא מת, הויא ספיקא, והא בהל' סוטה בעדות טומאה בכה"ג עד אחד נאמן?

ונראה לחלק בין עדות אשה לעדות סוטה (דנטמאת), דבענין עדות אשה הרי יש לע"א חסרון בגברי, דליכא כת עדים, דע"א מהימן במלתא רק משום דאקילו בה רבנן, וכיון דאיכא חסרון בדין גברי דכת עדים, ע"כ לא אלים מהרבה פסולין, כדבארנו. משא"כ בענין עדות שנטמאת, דהאמינה והכשירה תורה ע"א בדבר לגמרי (אפילו אשה ופסולין) ולית בה צורך לכת ב' סהדי כלל [עי' בחי' הגר"ח זצ"ל (הל' רוצח פ"ט הט"ו) שכן הוכיח], ולהכי שפיר כשבא ע"א ואמר דנטמאת, יש עדות שלימה (כב' עדים, מדינא דעולא) ושלימות בדין הגברא דהעד, דל"ב כת ב' סהדי כלל, ולהכי בטלו נשין או פסולין לגבי הע"א כשבא הוא קודם.

דהעד הראשון חשיב כב' עדים לגבי הנשים, וא"כ בטלה עדות הנשים נגד העד הראשון, דגבן חשיב איהו ככת ב' עדים המעידים עדות של ראייה ודאית.

וע"ע בהלכות גירושין (פי"ב הכ"א), וז"ל, אשה אומרת מת או מת בעלי ואח"כ בא ע"א כשר ואמר לא מת הרי זו לא תנשא ואם נשאת תצא, עכ"ל. והביא המ"מ שם דפליגי הרמב"ן והרשב"א אהרמב"ם וס"ל דלא תצא בכה"ג. ונ"ל דס"ל הרמב"ן והרשב"א דדינא דעולא שייכא באשה ועד פסול (כשיטת הר"י והריטב"א דלקמן), ולהכי הרי חשיבא היא כב' סהדי גבי האיש וע"כ בטלה עדות האיש הכשר לגבה. מיהו, כיון דס"ל להרמב"ם דדינא דעולא שייכא רק בעד כשר (הל' גירושין פי"ב הכ"ב), להכי כתב כאן דאין האשה נאמנת ותצא, והיינו משום דבטלה עדותה גבי עדות הע"א הכשר דבא אח"כ.

והא שיטת הרמב"ם נראה טפי ע"פ דברי הגמ' (יבמות פח:), דכן היא פשוטת לישנא דהסוגיא אליבא דהדעה הב'. אולם, נ"ל דשיטת הרמב"ן והרשב"א (דדינא דעולא שייכא אכל סהדי, אפילו אפסולי) היינו משום דס"ל כרוב ראשונים דליתא עדות בלי גברא דעד, ולכן ס"ל דכיון דעדות דאשה ופסול נתקבלת בהאי עניינא (וכן בענין טומאת סוטה ועגלה ערופה), ע"כ אית לאתתא ולכל המעיד דמת בעלה (ודנטמאת סוטה ודנודע לו ההורג) דין עד, ולהכי א"א לפלוגי בין כשרין לפסולין, דלגבי עדות אשה (שמת בעלה), סוטה (שנטמאת) וידיעת ההורג, ע"כ הווי כלהו עדים ושייכא דינא דעולא אכולן.

ועיין בריטב"א (פח. ד"ה והא אמר), וז"ל, נראין הדברים כדברי ר"י ז"ל, דדוקא בעדות דבר שבערוה דבעי ב' שהאמינוהו לזה כב', אבל באיסורין דעלמא דסגי בחד כיון שלא האמינוהו אלא כי חד, כי אתא אחרינא ואכחשי' הווי הכחשה כחד לגבי חד, עכ"ל. מיהו, כיון דס"ל להרמב"ם דאשה ועבד ושאר פסולין נאמנין בעדות אשה שמת בעלה, סוטה וע"ע כעד א' ולא כב' עדים, שהרי כתב (הל' גירושין פי"ב הכ"ב) דלא שייכא דינא דעולא דפסולין ומ"מ מהימני להעיד באלו העניינים, יוצא דס"ל דלא בעינן בהני מילי דין ב' סהדי, ודפליג הוא אהריטב"א דס"ל דבעינן בהו דין ב' סהדי. [כך דייק מרן הגר"ח זצ"ל (הל' רוצח פ"ט הי"ד)]. ונראה לבאר ע"פ הנתבאר לעיל, דס"ל להרמב"ם דיסוד דין עדות

היינו נאמנות, דעדות הוּיָא דין נאמנות נגדרת בב"ד; ולהכי שפיר קבעה תורה דעדות ע"א ופסולין מתקבלת בה"מ (סוטה וע"ע), דהאמינתן תורה בהכי, ולכן ממילא חל בדבריהם דין עדות, דנאמנות דברי העד בב"ד מהווה וקובעת עלייהו שם עדות. משא"כ להריטב"א (ורוב ראשונים), דס"ל דעדות ונאמנות לא שייכי אהדדי ביסוד דינן; להכי ס"ל דכיון דבעינן ב' סהדי לכל עדות בב"ד ולא סגיא בנאמנות, הרי ע"כ צ"ל דגזרה תורה דחשיב כל ע"א (ופסול) בעדות סוטה וע"ע כב' סהדי, דחפצא דעדות נתהווה אך ורק ע"י ב' סהדי, דלא מהניא נאמנות ע"א או פסול בב"ד, דבעינן עדות, ונאמנות לא שייכא בדינה לסהדותא כלל.